

Ad Honorem Richard Hyman

Prof. Dr. Engin Yıldırım

Anayasa Mahkemesi

Constitutional Court

Ocak 2013, Cilt 4, Sayı 1, Sayfa: 1-14
January 2013, Volume 4, Number 1, Page: 1-14

P-ISSN: 2146-0000

E-ISSN: 2146-7854

©2010-2013

İMTİYAZ SAHİBİ / OWNER OF THE JOURNAL
İsmail AKBIYIK
(ÇASGEM Adına / On Behalf of the ÇASGEM)

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF
Dr. Erdem CAM

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / DESK EDITOR
Ceylan Güliz BOZDEMİR

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER / INDEXES
ECONLIT - USA
CABELL'S DIRECTORIES - USA
ASOS İNDEKS - TR
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL
KWS NET LABOUR JOURNALS INDEX - USA

YAYIN TÜRÜ / TYPE of PUBLICATION
PERIODICAL - ULUSLARARASI SÜRELİ YAYIN
YAYIN ARALIĞI / FREQUENCY of PUBLICATION
6 AYLIK - TWICE A YEAR
DİLİ / LANGUAGE
TÜRKÇE ve İNGİLİZCE - *TURKISH and ENGLISH*

PRINT ISSN
2146 - 0000
E - ISSN
2146 - 7854

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Dr. Serhat AYRIM - ÇSGB
Dr. Siddık TOPALOĞLU - SGK
Dr. Havva Nurdan Rana GÜVEN - ÇSGB
Nurcan ÖNDER - ÇSGB
Ahmet ÇETİN - ÇSGB
Dr. Erdem CAM - ÇASGEM

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Yener ALTUNBAŞ *Bangor University - UK*
Prof. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ *University of Sheffield - UK*
Prof. Dr. Shahrokh Waleck DALPOUR *University of Maine - USA*
Prof. Dr. Douglas L. KRUSE *Rutgers, The State University of New Jersey - USA*
Prof. Dr. Özay MEHMET *University of Carleton - CA*
Prof. Dr. Theo NICHOLS *University of Cardiff - UK*
Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN *Brunel University - UK*
Prof. Dr. Işık Urla ZEYTİNOĞLU *McMaster University - CA*
Doç. Dr. Kevin FARNSWORTH *University of Sheffield - UK*
Doç. Dr. Alper KARA *University of Hull - UK*
Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM *Syracuse University - USA*
Dr. Sürhan ÇAM *University of Cardiff - UK*
Dr. Tayo FASHOYIN *International Labour Organization - CH*

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR *Türkiye Bilimler Akademisi*
Prof. Dr. Yusuf ALPER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Cihangir AKIN *Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet BARCA *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Eyüp BEDİR *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Vedat BİLGİN *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Toker DERELİ *Işık Üniversitesi*
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL *Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Tamer KOÇEL *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Prof. Dr. Metin KUTAL *Kadir Has Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet MAKAL *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Sedat MURAT *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU *Çankaya Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Ali SEYYAR *Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER *Selçuk Üniversitesi*
Prof. Dr. İnsan TUNALI *Koç Üniversitesi*
Prof. Dr. Cavide Bedia UYARGİL *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Recep VARÇIN *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ *İstanbul Üniversitesi - E.Öğretim Üyesi*
Prof. Dr. Erinç YELDAN *Yaşar Üniversitesi*
Doç. Dr. Aşkın KESER *Uludağ Üniversitesi*

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.

*Ad Honorem Richard Hyman**

Engin Yıldırım**

Özet

Bu çalışma, Richard Hyman'ın endüstri ilişkileri alanına katkısını incelemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Hyman, Marksist analizin kullanılması aracılığıyla, endüstri ilişkileri yapılarını, süreçlerini ve aktörlerini incelemede iş ve sermaye arasındaki karşıtlığın temel doğasını vurgulayan orijinal bir endüstri ilişkileri teorisi geliştirmiştir. Son yıllarda, Hyman radikal Marksist olarak kendisinin orijinal duruşundan kısmen geri adım atmıştır. Buna rağmen, endüstri ilişkileri fenomenlerinin analizine eleştirel bakışını / tutumunu sürdürmektedir.

Anahtar Sözcükler: Richard Hyman, Marksizm, endüstri ilişkileri, çatışma.

Abstract

This paper aims at reviewing and evaluating contributions of Richard Hyman to the field of industrial relations. Through the use of Marxist analysis, Hyman developed an original industrial relations theory, which put the emphasis on the fundamental nature of conflict between labour and capital in explaining industrial relations structures, processes and actors. In recent years, Hyman has, somewhat, retreated from his original position as a radical Marxist. Despite this, he has been able to maintain his critical stance in the analysis of industrial relations phenomena.

Keywords: Richard Hyman, Marxism, industrial relations, conflict.

*1988-1989 öğretim yılında Warwick Üniversitesi Endüstri İlişkileri yüksek lisans programında öğrencisi olmaktan gurur duyduğum ve kendisinden çok şey öğrendiğim Profesör Richard Hyman'ın akademik bir alan olarak Endüstri İlişkileri'ne yaptığı katkıyı, bir "Armağan" havası içinde, kısaca değerlendirmek için bu yazı kaleme (klavyeye demek belki daha doğru) alınmıştır.

** Prof. Dr., Anayasa Mahkemesi

Giriş

Her bilimin, disiplinin ve akademik alanın tarihinde önemli kırılma noktaları ve yaptıkları çalışmalarla öne çıkan, o alana katkı sağlayan, entelektüel saygınlığını arttıran bilim insanları vardır. Endüstri İlişkileri alanı içinde de Richard Hyman yukarıda değindiğimiz işlevi yerine getiren akademisyenlerden biri olmuştur. Marksist, kuramsal ve karşılaştırmalı endüstri ilişkileri denince ilk akla gelen isimlerden biri olan Hyman, akademik hayatına 1967'de Warwick Üniversitesinde başlamış ve 2009'da London School of Economics'den (LSE) emekli olmuştur. Bu süre zarfında, 13 kitap, 109 kitap bölümü, 57 makale ve çok sayıda rapor ve broşüre imza atmıştır (Frege, Kelly ve McGovern 2011: 210).

Oxford Üniversitesinde PPE olarak bilinen Felsefe, Siyaset ve İktisat programında lisans eğitimini tamamlayan Hyman, doktorasını da aynı üniversitede çalışan ve Oxford Okulu olarak bilinen endüstri ilişkileri geleneğinin önde gelen isimlerinden olan Hugh Clegg'in danışmanlığında yaptı. 1960'lı yıllarda eğitim gören Hyman, o dönemin radikal ortamı içinde küçük bir Troçkist grup olan *International Socialists'e* katılmış ve 1970'lerin ortalarına kadar grubun aktif bir üyesi olarak kalmıştır. Fransa'da Mayıs 68 hareketleri, İtalya'da işverenlere ve yönetime meydan okuyan fabrika komiteleri ortaya çıkarken, İşçi Partisi hükümetinden büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Britanya'lı işçiler de hoşnutsuzluklarını grev ve grevci sayıları açısından ülke tarihinin en yüksek oranlarına ulaşıyorlardı. Hyman, işçi militanlığı ve sosyalist dönüşüm arasındaki ilişkiyi anlama çabası olarak Marksizm, sendikacılık ve endüstri ilişkileri konularında böyle bir ulusal ve uluslararası ortamda araştırmalar yapmaya başlamıştı.

Genel olarak değerlendirildiğinde Hyman'ın çalışmalarında beş ana tema görünmektedir: Çoğulcu teorilerin muhafazakâr yönünü açığa çıkarmak, endüstri ilişkilerini emek-sermaye arasında düşmanca sınıf ilişkileri olarak analiz etmek, sosyal eşitsizliği meşrulaştırmak için sosyal değerlerin ve ideolojilerin kullanılma biçimlerine meydan okumak, kapitalizmde sendikacılığın doğasını ve siyasetini açıklamak ve endüstri ilişkilerindeki ulusal farklılıkları anlamak (Frege, Kelly ve McGovern 2011: 210-11).

Bu inceleme, Richard Hyman'ın endüstri ilişkileri alanının bilimsel gelişmesine yaptığı kuramsal ve ampirik katkıları kısaca değerlendirme amacını taşımaktadır. Buna dönük olarak ilk bölümde, Hyman'ın sendikacılık, Marksizm ve endüstri ilişkileri konularındaki radikal dönemine ait düşünceleri ele alınacaktır. İkinci bölümde ise düşüncelerinin radikal Marksizm'den, reformist bir Marksizm'e doğru olan yönelimi ve bu dönemde gerçekleştirdiği karşılaştırmalı çalışmalar ortaya konacaktır. Son bölümde de endüstri ilişkileri alanı ile ilgili ileri sürdüğü yöntemsel öneriler incelenecektir.

Marksizm, Sendikacılık ve Endüstri İlişkileri

Marksist kuramın sırf endüstri ilişkilerini açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiş bir yaklaşım olmamasından ve Marx ve Engels'in toplumsal yapıyla ilgili çözümlerinin sendikacılık ve toplu pazarlığın henüz kurumsallaşmadığı bir tarihi dönemde ortaya atılmış olmalarından dolayı, Marksist araştırmacılar uzunca bir süre endüstri ilişkileri alanına pek ilgi göstermemişlerdi. Bu alana ilgisizliğin bir nedeni olarak da, özellikle 2.Dünya Savaşı sonrasında örgütlenmiş emeğin, devrim konusunda öğrenci gençlik gibi diğer toplumsal gruplara ve 3.Dünya ülkelerinin işçileri ve halklarına bel bağlayan bazı Marksist aydınlar tarafından, devrim yapacak özne olarak görülmemesini de ekleyebiliriz.

Eskiden sınıf çıkarlarını vurgulayan ve anti-kapitalist özellikler taşıyan sınıf sendikacılığı ile sosyal düzenin evrimci bir şekilde ağır ağır düzeltilebileceğini savunan ve sendikacılığı sosyal bütünleşme vasıtası gören anlayışlar hâkimdi. Üçüncü bir model ise toplu pazarlığa öncelik veren ve mesleki çıkarların korunmasını ön planda tutan işletme sendikacılığıydı. Ancak 1960'ların ortalarından itibaren kurumsallaşmada ortaya çıkan sorunlar ve grevlerdeki ve diğer endüstriyel eylemlerdeki artış sonucunda işçiler arasında militanlığın artması, Marksistlerin endüstri ilişkileri konularına olan ilgilerini arttırmıştır. Buna rağmen bazı Marksistler endüstri ilişkilerini adeta küçümseyerek, "sürekli çatışmayı tasvir eden kutsallaştırılmış bir örtbas etme, gizleme" olarak tanımlamıştır (örneğin bkz. Miliband 1969: 86). Bununla birlikte bu bazı Marksistlerin endüstri ilişkileriyle ilgili teorik ve ampirik çalışmalarda bulunmasına engel olmamıştır. Bu yöndeki ilk çabalar sendikaları ve işçi hareketlerini endüstri ilişkilerinin esas konuları olarak ifade eden V.L.Allen tarafından atılmıştır (1971:9). 1960'lar ve 70'lerde Marksist analiz sadece işçilerin ve sendikaların yaptığı direnişleri ve grevleri sınıf bilinci kavramı etrafında incelemeye önem verirdi. Gerçekleştirilen eylemler ve grevler sınıf bilincinin bir yansıması olarak görülür, adeta kutsallaştırılırlardı. Ancak bazı Marksist araştırmacılar işçi militanlığını sınıf mücadelesi olarak değil, iş mücadelesi olarak değerlendirmişlerdir. Örneğin, beş yıl süreyle İngiltere'nin Liverpool kentindeki Ford fabrikası işçilerinin günlük yaşamlarını, ilişkilerini ve eylemlerini inceleyen Huw Beynon bu işçilerin yaptıkları mücadelelerin sınıf bilincini değil, "fabrika bilincini" yansıttığını öne sürmüştür. "Fabrika bilincini", Beynon işçilerle işverenler arasındaki çatışmanın fabrika içiyle sınırlı kalması, "fabrika kapısından öteye gidememesi" olarak tanımlamıştır (1984: 108). Böyle olunca işçilerden toplumsal özgürlüğü sağlamalarını beklemek bir hayalden ibaret kalacaktı.

Hyman, ilk eserlerinde işçiler arasında devrimci bir sınıf bilinci ortaya çıkmasında sendikaların işlevlerini incelemiştir. Sendikaların eksikliklerinin farkında olmakla beraber Hyman sınıf mücadelesinde sendikaların sınıf bilincinin oluşmasına katkı yaparak hayati bir işlev gördüklerini düşünmekteydi. "Marksizm ve Sendikacılığın Sosyolojisi" (1971) kitapçığında sendikalardaki devrimci potansiyeli görme bakımından Marksist düşünürleri iyimser ve kötümser olmak üzere ikiye ayırır. İyimser geleneği temsil eden Marx ve Engels için sendikalar kendiliğinden sınıftan kendisi için sınıfa işçileri dönüştüren ve kapitalizme karşı mücadele etmek için onları eğiten savaş okullarıydı (Hyman 1971: 4-11). Buna karşılık Lenin, Michels ve Troçki ise sendikaları reformist ve bürokratikleşmiş aygıtlar olarak değerlendirip, devrimci bilinç yerine sendikal bilinç üretmelerinden dolayı kötümser bir yaklaşımı benimsemişlerdi. Hyman, sendikal bilinç ve devrimci bilinç arasında katı bir ayırım yapılmasına karşı çıkarak, kötümser geleneği eleştirmişti (1971: 40). Ona göre ne sendika bürokrasileri "hain", "satılmış" ve "reformist", ne de sendika üyesi işçiler bir şekilde sınıf bilincine sahip sosyalist militanlardı. Hyman, grev konusuna da bu yıllarda özel bir ilgi göstermiş ve sınıf bilincinin ortaya çıkmasında, Marksist geleneğe uygun olarak, grevlerin önemli bir rol oynadığını iddia etmiştir (1972: 14).

Marksizm içi polemikler olarak görülebilecek çalışmalardan sonra Hyman, "Endüstri İlişkileri: Marksist Bir Giriş" (1975) incelemesiyle Britanya endüstri ilişkileri araştırmalarında adeta bir paradigma kırılmasına yol açtı. Kitabın önemi endüstri ilişkilerine Marksist bir bakış açısını temel alan bir endüstri ilişkileri çalışması olmasında yatmaktadır. Kitap yoğun işçi eylemlerinin olduğu 1970'ler Britanya'sında sadece akademisyenler için değil, sendika aktivistleri için de yazılmıştı (Martinez 2011: 39). Zaten kitabın alt başlığı girişti ve bu açıdan zamanın ruhunu yakalamıştı. Hyman da, kitabının önsözünde eserinin daha çok ve daha iyi

Marksist endüstri ilişkileri analizleri yaratması ve ikinci olarak da işçi sınıfı mücadelesi yoluyla endüstri ilişkilerinin ortadan kalkmasıyla, geçersiz olmasını diliyordu (1975: x). Aslında Marksist endüstri ilişkileri kavramı kendi içinde çelişkiliydi ve Hyman önsözünde bunun farkında olduğunu ima ediyordu. Normalde Marksistler için endüstri ilişkileri çalışanlar için “kafa karışıklığı” yaratan mekanizmalarla, düzenlemelerle ilgilenen bir alandı. Buna rağmen, Hyman cesur bir adım atarak endüstri ilişkileri alanının radikal bir dönüşüm için engel olmadığını göstermeye çalışmıştı.

Bütün bunların ötesinde kitap, endüstri ilişkilerinin daha geniş toplumsal ve siyasi bir bağlamda değerlendirilmesinin yolunu açtı. Hyman, emek-sermaye ilişkilerindeki yapısallaşmış çatışmadan hareketle kapitalizm altında işçilerin, işverenlerin ve devletin çıkarlarını ve ideolojilerini ve aralarındaki iktidar ilişkilerini inceleyerek, sınıf, mücadele, siyasi değişim aracı olarak sendikalar, sendikaların iç işleyişi ve bürokratikleşme eğilimi ve sendika amaç ve işlevleriyle ilgili olarak sermaye ve devletin oluşturduğu ideolojik bağlam konuları üzerinde durmaktaydı.

Bir sosyal değişim kuramı olarak Marksizm toplumsal ilişkilerin üretim ilişkileri tarafından şekillendirildiğini belirterek, sanayi ve toplumdaki gücün kaynağı olarak mülkiyet ilişkilerini öne çıkarır. Emek ile sermaye arasındaki güç eşitsizliğinin bir sonucu olan sınıf çatışması sosyal değişimin itici gücüdür. Endüstri ilişkileri üretimin sosyal ilişkilerinden türer ve kendisi kapalı bir sistemmiş gibi toplumsal yapıdan soyutlanamaz. Marksist çözümleme bütünlük, değişim, tezat ve pratik gibi unsurlardan oluşur (Hyman 1975: 4). Bütünlük sosyal olguların hepsinin birbiriyle bağlantılı olduğunu ve hiç bir alanının izole edilerek incelenemeyeceğini ifade eder. Hyman, endüstri ilişkilerinin siyasi ekonomisini incelemeyi amaçlarken endüstri ilişkilerinin iktisadi ve siyasi alanlardan ayrı olmadığını, aksine onlarla bütünleşmiş olduğunu kast etmektedir. Marksist endüstri ilişkileri istikrar ve denge yerine, değişim ve tezat vurgular. Sosyal ilişkiler farklı grupların zıt çıkarlarını yansıtır ve bu zıtlıklar değişim için yeni fırsatlar sağlar. Marksistler endüstri ilişkilerindeki pratik ve normatif sorunların iktisadi faaliyetlerin toplumun üyeleri tarafından toplu olarak kontrol edilmesiyle çözülebileceğini iddia etmişlerdir.

Hyman’a göre endüstri ilişkileri “iş ilişkileri üzerindeki denetim süreçlerinin incelenmesidir” (1975: 12). Bu tanım iktidar, denetim ve çatışmanın doğuşu gibi kavramlara atıflarda bulunarak, onları öne çıkartmaktadır. İktidar, maddi ve ideolojik kaynaklar üzerindeki denetimin bir sonucudur. Marksist yaklaşım herhangi bir zamanda endüstri ilişkilerinin yapısının ve biçiminin emek ve sermaye arasındaki güç ilişkisinin bir sonucu olduğunu savunur. Marksist görüş sermayedarlarla işçileri yani emek gücünü arz edenlerle, talep edenlerin adil ve eşit olmayan bir mübadele ilişkisi içinde olduklarını belirtir.

Hyman’ın endüstri ilişkileri analizi iki temel varsayımdan hareket eder: Üretimin kapitalist sosyal ilişkileri emek ve sermaye arasındaki yapısallaşmış çatışmayı yansıtır ve üretir. İkinci olarak kapitalist emek süreci kolektif özellikler taşıdığından kapitalizm işçilerin toplu olarak örgütlenmesine de olanak tanımaktadır. Endüstri ilişkileri sınıf mücadelesinin sıradanlaştığı, sınırlandırıldığı ve parçalandığı biçimler üretir (Hyman 1989: 125) Burada Hyman, tezatlık kavramını öne çıkarıyor. Kapitalizm işçi ve işverenler arasında çatışmanın nedeni ama aynı zamanda işçilere kapitalizme meydan okuma ve değiştirme imkânı da sunuyor. Buradan hareketle endüstri ilişkileri aslında sınıf mücadelesi ve bu mücadelenin büründüğü biçimler olarak algılanabilir. Dolayısıyla Marksistler endüstri ilişkilerini eleştirmekten öteye geçerek, konuyu yeniden incelemeleri ve yorumlamaları gerekir. Endüstri ilişkileri sınıf mücadelesinin sınırlandırıldığı ve rutinleştirildiği şekli olduğundan endüstri ilişkilerinde

Marksist bir teoriye ihtiyaç vardır (Hyman 1989: 125). Bu da endüstri ilişkilerinde Marksist bir kuramın gerekliliğini belirtir.

İktidar mücadelesinin endüstri ilişkilerinin temeli olduğunu belirten Hyman, iktidarı bir bireyin veya grubun kendi fiziki ve sosyal çevresini kontrolü olarak tanımlar (1975: 26). İktidar böylece maddi kaynakların denetimiyle ilgili olan bir güç temelinden doğmakla birlikte, ideolojik kaynakların denetimi de bir iktidar kaynağı sağlamaktadır. Hyman muhalefetin üstesinden gelmenin bir güç belirtisi olduğunu ancak gücün daha sinsî ve akıllı bir biçiminin muhalefetin daha doğmadan önlenmesi olduğunu belirtmiştir. Bu da ideolojik kaynakların egemenler tarafından denetim altında tutularak, altların yönetenlerin meşruiyetini sorgulamalarına yol açar. Hyman, iktidarı "iktidar için" (*power for*) ve "iktidar üzerine" (*power over*) olmak üzere ikiye ayırır. Birincisinde iktidar toplu çıkarlar için kullanılırken, ikincisinde bir birey veya grup iktidarı diğer birey ve gruplar üzerinde kullanır (1975: 26-7). Marksist analizin iktidarın eşit ve adil olmayan dağılımını vurgulaması ve ideolojik kaynakların bir iktidar şekli olarak kullanılmasına önem vermesi, endüstri ilişkileri analizine, o dönemde egemen yaklaşım olan çoğulculuktan, farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Çoğulculardan farklı olarak Marksistler için sınıf çatışmasıyla siyasi ve endüstriyel çatışma aynı şeydi. Çatışmanın nedeni de yüzeysel bir takım anlaşmazlıklardan ziyade altta yatan temel çıkar farklılıklarından kaynaklanmaktaydı. Hyman endüstri ilişkileri için iktidar ve çıkar yapılarının ve toplumun ekonomik, teknolojik ve siyasi dinamiklerinin temel olduğunu vurgulamaktadır (1975: 31). Marksistler için endüstri ilişkileri üretimin sosyal ilişkileri ve sermaye birikiminin dinamiklerini ele alarak daha geniş bir kapitalist toplum analizi ile anlaşılabilir (Hyman 1994a: 171).

Marksizm'de sendikalara diğer endüstri ilişkileri yaklaşımlardan farklı bir önem ve değer verilmiştir. Sendikalar her şeyden önce bir iktidar kaynağı ve aracıdır ve iç ve dış ilişkilerinde iktidar süreçleri onlar için temeldir (Hyman 1975: 64). Sendika politikasında toplu pazarlığın temel işlevi, dış güce yani işveren ve devlet gücüne sendikanın uyumu sağlamaktır. Sendika yöneticileri düzenli endüstri ilişkilerini işverenlerle istikrarlı pazarlık ilişkisi için ve son tahlilde sendikanın bir örgüt olarak güvenliği için temel şart olarak görmektedirler. Marksist endüstri ilişkileri diğer endüstri ilişkileri kuramlarında önem verilmeyen sendikalar içinde yöneticilerle üyeler arasında ortaya çıkabilen çekişme ve çatışmalara yer verir. Sendika yönetimi bazen üyelerine karşı işverenlerle işbirliği yapabilir. Ancak bunu hemen sendika yöneticilerinin hainliği ile açıklamak hatalı sonuçlar doğurabilir. Çünkü yöneticiler samimi olarak sendikanın güvenliğini sağlamak için böyle davranıyor olabilirler.

Sendikalarla işletme yönetimi arasındaki ilişkiler çatışmacı-işbirliği olarak da tanımlanabilir (Hyman 1975: 191). Bir süreç olarak endüstri ilişkileri hem çatışma ve istikrarsızlık, hem de düzen ve istikrar doğurur. Sendikalar mesela uyum ve çatışma arasında gider gelir, bir yandan üyelerinin çalışma şartlarını iyileştirmek için işverenlerle işbirliği yaparlar bir yandan da kapitalizmin kendisi olmasa bile aşırılıklarına meydan okurlar (Frege Kelly ve McGovern 2011: 214). Sendika içi demokrasi ve bürokrasi ve hizipçilik ve dayanışmada diğer önemli tezatlıklardır.

Endüstri ilişkilerinin dar sınırları ancak bütün denetim yapısının dönüşümüyle gerçekleşir ve ancak böyle bir dönüşüm genel olarak sosyal ve ekonomik hayatta ve özel olarak da iş örgütünde var olan mevcut tezatları çözebilir (Hyman 1975: 203). Endüstri ilişkilerinin en önemli alanı işçilerle işverenler arasındaki toplu ilişkilerdir. Çünkü

sendikalarda bir araya gelen işçiler, işverenler karşısında daha az saldırıya maruz kalırlar. Her işyerinde işverenlerin bazı biçimsel güçlerini azaltan, sürekli bir baskı ve karşı çıkma, çatışma ve uyum gibi süreçlerle tanımlanan görünmeyen bir kontrol cephesi vardır (Hyman 1975: 26). Günlük tartışmalarda işçiler, iş üzerinde denetim ve yaratıcılık gibi konulara pek önem vermezler ancak bu istekler mevcut olup endüstri ilişkileri süreçlerinde etkili olabilirler.

Marksistler sosyal sistem kavramının sosyoloji ve endüstri ilişkilerindeki işlevsel ve düzene vurgu yapma anlamında kullanılmasından rahatsızlık duymakla beraber, bu kavramı tamamen reddetmemektedirler. Onlara göre anlamlı sosyal çözümleme ve açıklama sistem fikrine dayanmalıdır. Sistem kavramı sosyal hayatın bireylerin rastgele faaliyetlerinin bir sonucu olmadığını belirtir. Sosyal eylem sosyal kurumlar tarafından biçimlendirilir. Bu kurumlar yapısal bir düzenliliği yansıtır. Sosyal sistem yapısal düzenlilikler ve bunlar arasındaki ilişkileri ifade etmektedir ve gerçek bir sosyolojik çözümlemenin ana konusunu teşkil etmektedirler. Marksistlere göre hatalı olan sosyal sistemlerin bireylerin çıkarları ve normları arasında uyum bulunduğunu ve değişik sosyal kurumların sorunsuz şekilde bütünleştiğini savunan işlevselci yorumudur (Hyman ve Brough 1975: 247).

Marksist endüstri ilişkileri ahlaki açıdan da mevcut sosyal realiteyi sorgular. Endüstri ilişkileriyle ilgilenenlerin söylemleri eşitlik, adil ücret ve sosyal adalet gibi ahlaki bir terminolojiyle doludur (Hyman ve Brough 1975: 1). Sosyal değerler çatışmayı ılımlaştırma ve denetimde kullanılmaktadırlar. Endüstri ilişkilerindeki mevcut değerlerin en genel etkisi düzen ve istikrarı sağlamaya yönelik katkılardır. Ancak ters yönde etkiler de bulunmaktadır. Endüstriyel ilişkileri zıtlıklar ve uyumsuzluklar içermektedir. Geleneksel olarak kabul edilmiş inançlar ve değerler nesnel koşullar değiştiği zaman istikrarsızlık kaynağı olabilirler. İşçilerin mevcut durumu kabullenmesi normatif nedenlerden dolayı değil, pragmatik nedenlerden dolayı olabilir. Çünkü işçilerin sisteme alternatif göremediklerinden dolayı mevcut durumu kabullenmeleri, onların sisteme güçlü bir ahlaki bağlılık gösterdikleri anlamına gelmez. Kurumsal çerçeve ne olursa olsun endüstri ilişkileri hoşnutsuzluk ve çatışma yaratmaya eğilimlidir. Hyman'a göre Sosyalist bir toplumda endüstriyel çatışma, çatışmacı ilişkileri bünyesinde barındıran bir sosyal yapı içinde olmayacaktır. Bu nedenle kapitalist sistem içinde sağlanması imkânsız olan düzenli ve istikrarlı endüstri ilişkileri, sınıf çatışmasının olmadığı ve çalışanların işleri üzerinde denetim sahibi olduğu sosyalist bir düzen içinde sağlanabilir. Bu demek değildir ki sosyalist bir toplumda çatışma hiç olmayacak. Ancak bu çatışma temel bir çatışmadan ziyade ayrıntılar üzerindeki küçük çaplı bir çatışmayla sınırlı kalacaktır (Hyman 1975: 202-3).

Son tahlilde endüstri ilişkilerindeki pratik ve normatif sorunlar ancak iktisadi faaliyetler toplumun üyeleri tarafından denetlenirse, çözümlenebileceği görüşü, Marksist endüstri ilişkileri yaklaşımının ortaya çıkan sorunlara karşı önerdiği çözüm yoludur (Hyman ve Brough 1975: 253). Onlar için toplumun temel iktisadi yapısına dokunmayacak bir şekilde normatif düzenin yeniden inşası başarısız olmaya mahkûmdur.

Daha postmodernizm ve dilsel dönüşüm sosyal bilimlerde moda olmadan önce, Hyman endüstri ilişkilerinde dilin önemine vurgu yapmıştı. Ancak bu diğer Marksist ekollerce, özellikle de emek süreci ekolünce en başlarda pek hoş karşılanmadı. Zira klasik Marksizm'in en büyük günahlar arasında saydığı, ideolojik olanı maddi olanın önüne koyma günahını işliyordu. Buna rağmen Hyman, siyasi bir cevabın sadece sistematik toplu eylemle değil, temel kavramlarla ilgili kullanılan dil ve söylemle de ilgili olduğunu belirtmeden geçemez (1989: 112). Hyman'ın burada kültür ve dili de içeren hegemonik bir düzenin

endüstri ilişkileri içindeki varlığına işaret etmesi Gramsci'nin yazar üzerindeki etkisini gösterir.

Marksistleri geleneksel endüstri ilişkileri araştırmacılarından ayıran temel özellik neyin veri alınıp, neyin sorunsal olarak tanımlandığıdır. Örneğin Marksistlere göre, toplu pazarlığın yönetimin kontrolü yerine endüstriyel demokrasiyi getirdiği iddiası gerçek dışıdır. Ortak düzenleme ortak yönetim anlamına gelmemektedir (Hyman 1989: 100). Marksist endüstri ilişkileri çözümlemesi siyasi ve iktisadi yapılara ve süreçlere karşı hassas olup, sermaye birikiminin dinamikleri, işçi sınıfının özellikleri ve doğası ve emek ile sermaye arasındaki ilişkilerde devletin değişen rolü gibi konuları incelemektedir. Marksistler, genel olarak sermayenin emek ile olan ilişkilerinde izlediği stratejileri ve yönetimi, emek süreci yazını dışında pek incelememişlerdir. Bu konuda Hyman bir istisna teşkil etmektedir. 1987'de yayınlanan bir makalesinde endüstri ilişkileri içinde yönetimin izlediği emek stratejilerini sermaye denetimi bağlamında incelemiştir. Buna karşılık geleneksel endüstri ilişkileri yaklaşımları kuramsal çerçevelerinde yönetimin politikalarını ve çabalarını endüstri ilişkilerinin temel belirleyicisi olarak değerlendirmişlerdir. Bunların temel zayıflığı, yönetim stratejisinin sermaye birikiminin yapısal dinamiklerinden ayrı bir özerkliği olduğunu varsaymalarıydı.

Hyman'ın kitabından bir yıl önce ondan çok daha büyük bir etkiye sahip olacak bir radikal çalışma da ABD'de yayınlanmıştı. Harry Braverman'ın "Emek ve Tekelci Sermaye" (1974) kitabı, Marx'ın unutulmuş emek süreci analizini yeniden popüler hale getirmiş ve "emek süreci araştırmaları" diye bilinen geniş çaplı bir akademik hareketin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Hyman, her nedense ağırlıklı olarak sosyoloji ve örgüt kuramı araştırmacılarının ilgisini çeken emek süreci yazınına ve tartışmalarına dâhil olmayarak, endüstri ilişkileri içinde kalmayı tercih etti (Ackers, 2005: 540). Bununla birlikte emek sürecindeki tezatlıklara değinmeden de geçmedi. Ona göre emek sürecinde denetleme "hem gözetleme, yönetme, disipline etme içerir, hem de insiyatif alma, kendi yeteneklerini kullanma gerektirir" (Hyman 1987: 41).

Hyman endüstri ilişkilerinde temel açıklayıcı mekanizma olarak sınıf çatışmasına yer vermiştir. Çoğulculuğun ve diğer yaklaşımların endüstri ilişkileri içinde çatışmanın nasıl denetim altında tutulacağı konusuna yoğunlaşmalarına bir tepki olarak, Hyman, endüstri ilişkilerinde çatışmanın yeri ve önemini bir bakıma abartmıştı. Endüstri ilişkilerinde çatışma önemli olmakla birlikte her zaman sınıf kimliğinden ve mücadelesinden kaynaklanmamaktadır. Emek piyasasında sınıf dışında etnisite, milliyet ve toplumsal cinsiyetten kaynaklanan sosyal bölünmeler de vardır. Ayrıca çatışmaların bir kısmı sınıf içi ücret anlaşmazlıklarından türemektedir. Bir grup işçi daha düşük statüde görülen başka bir grup işçiden belli bir yüzde daha fazla almak için yönetimle anlaşmazlık çıkarır. Dolayısıyla, endüstri ilişkilerindeki her anlaşmazlıktan ve çatışmadan, bir sınıf anlaşmazlığı ve çatışması çıkarmak çok da doğru değildir.

Bir Eski Tüfek'in Dönüşümü: Radikal Marksizm'den Reformist Marksizm'e

1970'lerden 1990'lara gelindiğinde Marksist endüstri ilişkileri ekonomik, siyasi ve kültürel değişimlere hazırlıksız yakalanmış ve bunun bir sonucu olarak endüstri ilişkileri alanında cazibesini kaybetmeye başlamıştı. Bu durum, Batı toplumlarının ve ekonomilerinin geçirdiği siyasi sosyal ve iktisadi dönüşümle yakından ilişkiliydi. Bununla bağlantılı olarak sendikal hareketin etkinliğinde yaşanan gerilemeler, neo-liberal düşüncenin toplumsal ve akademik hayatta baskın hale gelmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber "real

sosyalizm” alternatifinin ortadan kalkması, Marksizm’in yalnızca endüstri ilişkileri alanında değil diğer alanlarda da gerilemesi sonucunu doğurmuştur.

Bunlara rağmen Hyman, çalışma ilişkisinin temelde çatışmaya dayalı olması gerçeğinden hareketle, Marx’ın endüstri ilişkileri için önemini koruduğunu savunmuştur. Sosyal adalet, sınıf eşitsizliği, işgören temsili günümüzde de önemli sorunlar arasındadır. Ona göre klasik Marksizm’den türeyen bazı temel ilkeler, endüstri ilişkileri çözümlenmeleri için geçerliliklerini hala sürdürmektedir. Bu temel ilkeler şunlardır:

- 1) Birikim, metalaşma ve sömürünün kapitalist üretimin içkin dinamiği olmasından dolayı endüstri ilişkileri bir sınıf ilişkisidir.
- 2) Çalışma ilişkisini anlamada artık değerın çıkarıldığı emek süreci temel öneme sahiptir.
- 3) İstikrarsızlık ve kriz bir dünya sistemi olan kapitalizmin doğasında mevcuttur.
- 4) Sosyal değişme tek yönlü olmayıp, bünyesinde tezatlıklar barındırır.
- 5) Bilinçli insan eylemi ve müdahalesi sosyal hayatın bir gerçeğidir. Toplu eylemlerle insanlar kendi tarihlerini yaparlar (Hyman 2006: 52).

Hyman’ın yukarıda saydığı temel ilkeler arasında kapitalizmin “mezar kazıcısı” olarak nitelendirilen, daha adil ve eşitlikçi bir toplumsal düzen kurmayı amacıyla mücadele eden, adeta insanlığın kurtarıcısı bir çeşit Mesih özellikleri taşıyan işçi sınıfı kavramsallaştırmasına yer verilmemiştir. Kapitalist toplumun işçiler eliyle devrimci bir dönüşüme uğrayacağı fikri terkedilmiştir. Bunlara ek olarak, Hyman, altyapı-üstyapı ilişkisinin belirlemci (deterministik) bir tarzda yorumlanmasına karşı çıkarak, etnisite, cinsiyet ve milliyetin sınıf üzerindeki etkilerini klasik Marksizm’in ihmal ettiğini kabul etmektedir. “Marx sınıfa aşırı vurgu yaparak cinsiyet ve etnisiteyi ihmal etti ama, bugün yaşasa kesinlikle bunları da ele alırdı...Marx bir peygamber değildi ve peygamber gibi kehanetlerde bulunduğu da sıklıkla yanıldı”(Hyman 2006: 29). Üretimin giderek artan ölçüde finans piyasalarının anarşisine tabi olması, meta fetişizminin yaygınlaşması, çalışma hayatında artan güvencesizlik gibi gerçekler 21. Yüzyılda da Marksizm’in eleştireceği ve söyleyeceği şeyler olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, endüstri ilişkilerini ve çalışma olgusunu anlamada Marksist çözümlenmenin gerekli olmakla birlikte artık tek başına yeterli olmadığını kabul eden Hyman, Marksist olmayan yaklaşımların kavramsallaştırmalarından ve bulgularından da yararlanması gerektiğini düşünmektedir (2004: 269-271, 2006: 52, 2011: 162). “Neyin Marksizm olup olmadığından emin değilim. Marx’ın yazıları belirsizlik ve önemli noktalarda tezatlıklar içermekte. Marx sınıf bilincini iktisadi ve teknolojik faktörlerin türevi olarak görüyordu. Bu görüş artık doğru değil, inançlar, ideolojiler ve dil de sınıf üzerine etki yapıyor” (Hyman 2011: 162). Hyman daha 1975’de sosyal değerlerle ilgili çalıştığını hatırlatarak, materyalizmin yeterli olmadığını, fikirler, inançlar ve dilin kısmen bağımsız bir etkiye sahip olduğunu kabul ediyor (2011: 161). Mesela, Foucault’un disipliner toplum kavramının hem toplumda, hem de işyerlerindeki itaat, rıza ve yaptırımın nasıl ortaya çıktığı ve itaatkâr ve uysal bedenlerin ve ruhların nasıl oluştuğu konularında faydalı olduğunu düşünmektedir (Hyman 2006: 43). Ancak Hyman, Foucaultcu yaklaşımın söylemsel ve dilsel pratikleri fazla öne çıkararak makro ölçekte cereyan eden kurumsal dinamikleri ihmal ettiğini de belirtmeden geçemiyor. Çünkü söylem maddi pratiklerden tamamen bağımsız değildir, onlardan etkilenmektedir.

Hyman, Fransız Düzenleme Okulu'nun görüşlerinden hareketle soğuk savaş sonrası sermaye birikiminin istikrarını sağlayan fordist sistemden post-fordizme doğru olan dönüşümün veya organize kapitalizmden, düzensiz dağınık kapitalizme geçişin sendikalar için yeni stratejik tercih imkânları yarattığını iddia ediyor. Hyman, "sınıfın ölümünü" ret ederek, iktisadi dönüşümün tam zamanlı olarak sanayi sektöründe çalışan erkek işçilerden oluşan dar bir temele dayanan sendikacılık türünün krizine yol açtığını iddia etmiştir (Hyman 1994b:113). Eski sendikal düzen kolektivizmin zayıflaması ve bireyciliğin yükselmesi, beyaz yakalı işlerin artması, çalışanların ortalama eğitim seviyesinin yükselmesi, neo-liberal iktisat politikaları ve küreselleşme ortamında hükümetlerin politika tercihlerinin sınırlılığı sonucunda ciddi ölçüde güç kaybetti. Aslında, eski ideolojik engellerin zayıflaması bir toplumsal hareket olarak sendikacılığın sivil toplumda canlandırılması için yeni sendikal projelerin hayata geçirilmesine imkân tanımaktadır. Kısmi süreli çalışanları, kadınları, azınlıkları ve genel olarak hizmet sektörünü de içeren daha kapsayıcı bir sendikacılık için yeni fırsatlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Hyman, pek çok radikal eğilimli araştırmacının adeta lanetleyerek andığı esnek çalışma biçimlerinin işçilerin yararına olacak şekilde kullanılabilmesini ve bu konuda sendikaların rol oynayabileceğini iddia etmekten çekinmez (2011: 160).

Sendikalar, bazı işçilerin bazı işverenlere karşı yürüttükleri mücadelenin merkezleridir (Hyman 2011: 153). Sendikalar olmaksızın toplumsal dönüşümün gerçekleşmeyeceğine inanan Hyman, 1930'lardan beri kapitalizmin karşı karşıya kaldığı günümüzdeki en ciddi krizde sendikaların başarılı toplumsal hareketlenme sağlamadıklarına işaret ederek, mevcut sendikacılığın böyle bir dönüşümde rol oynayamayacağı kanısını taşır. Sendikalar aynı anda hem ekonomik çıkar örgütü, hem de toplumsal hareket özelliğini taşırlar ve bu iki özellik arasında bir çekişme yaşanır. Örneğin çevreyi kirleten sanayiler konusu buna örnek olarak verilebilir. Bu konuda sendikalar arasında ve sendikaların kendi içlerinde görüş ayrılıkları vardır.

Hyman, Avrupa sendikacılığı ile ilgili bir çalışmasında sendikal kimlikleri piyasa, toplum ve sınıf olmak üzere üç ana eksen etrafında yorumlamıştır. Bunlardan birincisinde sendikaların emek piyasası işlevleri öne çıkmakta, ikincisinde, çalışanların toplumsal konumunu genel olarak iyileştirme ön planda iken, üçüncüsünde ise emek ve sermaye arasındaki "sınıf savaşının okulları" işlevi göze çarpmaktadır (Hyman 2001a: 1-2). Tarihsel olarak bu üç ana eğilim değişik biçimlerde de olsa varlığını sürdürmekle beraber günümüzde, üçüncü eğilimin nispeten önem kaybettiğini söyleyebiliriz. Hyman'a göre tüm sendikalar, emek-sermaye ilişkisinin düzenlenmesiyle ilgili önemli bir işleve sahip olduklarından piyasayı görmezlikten gelemezler. Öte yandan çalışanları işverenlerden ayıran toplu çıkarlar ve kimlikleri de ihmal edemezler, sınıfsal bir ideoloji benimsemeseler bile sınıf aygıtı/organı rollerinden kaçamazlar. Sendikalar, toplumdaki diğer kurumlar ve çıkarlarla beraber yaşamak zorundadırlar. İşletme sendikacılığı piyasaya, radikal sendikacılık sınıfa, bütünleştirici sendikacılık topluma vurgu yapmaktadır. Sendikalar, bu üç ideal tip kimlikten genellikle ikisinin karışımı bir politikayı izleyip, kriz ve önemli dönüşüm zamanlarında ise, ihmal edilen üçüncü boyuta önem verme eğilimine girerler (Hyman 2001a: 4-5). Tarihsel olarak tek bir işleve vurgu yapan sendika hemen hemen hiç olmamıştır. Çünkü böyle bir durumda sendikanın varlığını uzun süre sürdürmesi pek mümkün değildi.

Küreselleşme ortamında tek ülkede sendikacılığın başarılı olma şansının zayıf olduğunu belirten Hyman, uzun zamandır unutulmuş emek enternasyonalizminin canlandırılması çağrısında bulunur. Bu hususta, Avrupa Birliği projesini tüm Avrupa

çapında Keynezyen refah devletinin kurulması için bir fırsat olarak gören ve bu nedenle Avrupa sosyal alanı düşüncesine ilke olarak sıcak bakar. Bununla beraber, bu düşüncenin gerçekleştirilme araçlarını yukarıdan aşağıya doğru işlemelerinden dolayı eleştirmekten de geri durmaz. Ona göre sosyal diyalog ve sosyal ortaklık azalan getiriye sahip ve zarar azaltıcı bir işlev görmektedir. Avrupa emek hareketinin kendi iç sosyal diyalogunu gerçekleştirerek Sosyal Avrupa'nın oluşumuna katkı yapabileceğine inanmaktadır (Hyman 2001a: 174). Sosyal Avrupa'yı işçi sınıfı politik ekonomisinin bir unsuru olarak gören Hyman, bu kavramın emek haklarını saldırıda örtü olarak kullanıldığını ve ana akım sendikaların kullanımında fazla savunmacı olduğunu belirtmeden geçemiyor (Hyman 2011: 161). Hyman, emek hareketinin işyerinin ötesine geçen bir hedef ve vizyonun olması gerektiğini savunarak, emek hareketinin diğer toplumsal hareketlerle işbirliği yapması gerektiğinin altını çizmektedir (Hyman ve Gumbrell-McCormick 2010: 28).

Hyman'ın, klasik Marksist anlayıştan farklı olarak sivil toplumu devlet gücünden ve piyasa egemenliğinden özerk bir alan olarak görmesi ve sendika kimlikleri konusunda devlet ve ekonomiden ayrı özerk bir sivil alanın varlığını kabul etmesi, Neo-Gramscici bir yaklaşımı benimsemesi olarak yorumlanabilir. Onun emek hareketini bir sivil toplum hareketi olarak değerlendirmesi, işyeri mücadelelerini ve mobilizasyonunu savunan bazı radikal araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir (Taylor, Mathers ve Upchurch 2011: 31). Bu yazarlar, Hyman'ı, iktisadi ve siyasi olan aleyhine sosyal olanı öne çıkarmakla suçlamaktadır. Klasik Marksizmin dogmalarına birebir uymamak gibi bir suç işleyen Hyman, daha önce de gördüğümüz gibi endüstri ilişkilerini biçimlendirmede fikirler, ideolojiler, sosyal normlar, inançlar ve dil gibi faktörlerin bağımsız rol oynadıklarını kabul etmektedir (Hyman 2004: 270). Daha iyi gelecek tahayyülleri ve güvenilir, harekete geçirici retoriklerin kısaca ütopyanın zayıflamasını önemli bir sorun olarak gören Hyman, dayanışmanın inşasının kısmen örgütsel kapasite ile ilgili olmakla birlikte, en az onun kadar, belki de daha fazla önemli olan düşüncelerin, söylemlerin mücadelesine dikkatimizi çekmektedir (2001a: 173). Nitekim, geleneksel sendikacılığın krizi sadece sayısal göstergelerde değil, geleneksel söylemin tükenmesinde ve yeni ideolojik meydan okumalara cevap verilememesinde de görülmektedir.

Günümüzde, radikal eğilimli araştırmacıların bir kısmı Karl Marx'a nadiren atıf yaparken, bir başka Karl'a, Karl Polanyi'ye sıkça atıf yapmaktadırlar. Hyman'da, 2000'li yıllara kadar verdiği eserlerinde Karl Polanyi'ye neredeyse hiç atıf yapmazken, son çalışmalarında Polanyi'den yararlanmayı ihmal etmemektedir. Polanyi'nin sosyal demokrat dünyası ile Hyman'ın reformist Marksizme birbirinden uzak değildir. Modern devletlerin kapitalizmin iktisadi dinamiklerine adeta gömülü olduğunu vurgulayan Hyman, bunun tüm siyasi ve yönetsel eylemlerin iktisadi olarak belirlendiği anlamına gelmediğini ifade ederek, Polanyi'nin "çift hareket" kavramına atıfta bulunur (2008: 279).

Hyman, endüstri ilişkileri anlamında devletin "birikim, pasifize etme ve meşrulaştırma", şeklinde üç işlevinin olduğuna dikkat çekerek, endüstri ilişkilerini "işin ve istihdamın düzenlenmesi" olarak tanımlıyor (Hyman 2001b: 470). Burada düzenlemeyi karmaşık sosyal süreçler ağı ve potansiyel ve gerçek direniş ve mücadele alanı içerecek şekilde en geniş anlamıyla anlamamız gerektiğini özellikle belirtmektedir. Bu tanım, zamanında çok eleştirdiği kurumsal çoğulcu okulun endüstri ilişkileri tanımına, yani, "iş düzenlenmesinin incelenmesi" (Clegg 1979: 451) ifadesine çok benzemektedir. Ancak kurumsal çoğulcu okuldan farklı olarak 1975'de kendi yaptığı tanımdaki, "iş ilişkileri üzerindeki denetim süreçlerini" de tanımın bir unsuru olarak değerlendirmektedir.

Marksist Kuram ve Endüstri İlişkileri Alanı

Hyman'ın bir akademik faaliyet olarak endüstri ilişkilerine belki de yaptığı en önemli katkı, pragmatik politika üretme eğilimli ampirik araştırmaların yoğun olduğu alanın entelektüel niteliğini arttırması olmuştur. Hyman'ın etkisi ABD ve Kanada'da daha az olmuştur. Ona ün getiren, "Endüstri İlişkileri: Marksist Bir Giriş" kitabına yapılan atıflar bu gözlemi doğrulamaktadır. Kitaba, *web of science'* de 2010 sonu itibarıyla 154, *Google scholar'da* ise 405 atıf varken 2011'in başlarına kadar ise önde gelen endüstri ilişkileri dergilerinden *British Journal of Industrial Relations'da* 131, *Journal of Industrial Relations'da* 88, *Industrial Relations Journal'da* 78, *Industrial and Labor Relations Review'de* 53 ve *Industrial Relations'da* 21 atıf yapılmış (Gall 2011: 138). Bu dergilerden son ikisi Amerika kökenli olup, hipotez testine dayalı bir yaklaşımı benimseyen çalışmalara ağırlık vermektedir. Dolayısıyla ekonomi politiğe dayalı eleştirel çalışmalara pek yayınlamadıklarından Hyman bu dergilerde daha az atıf alabilmiştir.

Hyman'ın kendisi de bu yaklaşımı ve kullanıldığı orta boyutlu (*middle range*) kuramları eleştirmektedir. Genel bir kuramın ampirik olarak kanıtlanabilir varsayımların birikmesiyle oluşacağı fikrine karşı çıkararak, "Doğa bilimlerinde bile kuram oluşturma adım adım genelleştirmeye değil yaratıcı hayal gücüne dayalıdır", demektedir. (1994a: 168). Endüstri ilişkileri için önemli olan bazı önemli kuramsal önermeler kolaylıkla nicelleştirilemediklerinden ampirik olarak test edilmeye uygun değildir. Mesela sendikacılığın gerilemesini açıklayan Fransız Düzenleme Kuramının önermelerini test etmek zordur (1994a: 170). Ona göre sosyal yapılar doğrudan gözlemlenebilir, dolayısıyla da nicelleştirilebilir olmadıklarından süreçlere ve anlamalara odaklanan nitel araştırmalar nicel araştırmalara göre daha aydınlatıcıdır (1994a: 169-171).

Hyman endüstri ilişkilerine Marksizm'den ve sosyolojiden yararlanarak önemli kuramsal bir katkı yapmakla birlikte bir endüstri ilişkileri kuramı sahibi olmanın ne mümkün ne de arzu edilebilir bir şey olduğunu savunmuştur. Çünkü geleneksel olarak endüstri ilişkileri tutarlı bir disiplin ve kuramsal bir rasyonel temelden hareket etmemekte, onun yerine emek istikrarını sağlamaya çalışan işverenler, hükümet ve onların akademik danışmanlarının pratikte karşılaştıkları sorunlardan kaynaklanmaktaydı (Hyman 1980'den aktaran Frege, Kelly ve McGovern 2011: 213). Hyman'ın endüstri ilişkilerinde Marksist kuramsal katkıdan kastettiği; ücretli emeğin eleştirel ekonomi politiğini çözümlenmeye çalışmaktır (Hyman 1994a: 171).

Klasik endüstri ilişkilerinin iş düzenlemesi ve toplu pazarlık vurgusu bir konu olarak devletin ihmeline neden olmuş, bu nedenle de Britanya ve ABD'de de korporatist düzenlemeleri endüstri ilişkileri araştırmacılarından ziyade siyaset bilimcileri çalışmıştı. Endüstri ilişkileri geleneksel olarak meso düzeyde yani şirket veya sektör düzeyinde incelemelerde yoğunlaşırken, üretim noktasındaki ilişkiler ve süreçler ile ulusal ve ulusüstü yapısal dinamiklerde eşdeğerde hatta daha fazla önemlidir (Hyman 1995: 43). Hyman'ın akademik kariyerinin ilerleyen dönemlerinde karşılaştırmalı çalışmalara ağırlık vermesi bir tesadüf değildir. Çünkü karşılaştırmalı çalışmalar teori oluşumuna da katkı yapmaktadır.

Gene son yıllara kadar Marksist analiz bölünmüş, parçalanmış, kendi içinde kavgalı bir işçi hareketi karşısında sermayeyi birleşmiş, kendi içinde kavga etmeyen bir kesim olarak görüyordu. Bununla birlikte, birbirleriyle rekabet eden ve çıkarları farklı olan çeşitli sermaye grupları vardır. Sermaye de en az emek kadar kendi içinde bölünmüştür. Ayrıca işletme yönetimi konularına da eğilmeyen Marksistler, yönetimi sadece sermayenin işyerindeki

temsilcisi olarak görme eğilimi taşımışlardır. Bu durum artık değişmektedir. Marksist araştırmacılar incelemelerinde bir denge kurarak hem işçilerin toplu mücadelelerini ve örgütlerini ve çatışmanın kurumsal çözümleme yollarını, hem de sermaye ve işletme yönetimine aynı derecede önem vermeye başlamışlardır.

Marksizm'in sunduğu eleştirel çerçeve, Marksizm'i endüstri ilişkileri açısından ayrıcalıklı kılmaktadır (Gall, 2003: 317). Marksizm'in, "iş düzenlenmesi, çatışmanın ve işbirliğinin eşzamanlı var oluşu, mübadele ilişkilerinin belirsiz doğası ve eşitsiz güç dağılımı" gibi konular üzerinde durması onu diğer yaklaşımlardan ayıran en temel özelliğidir (Kelly, 1998: 6). Öte yandan, Marksist yaklaşımının sunduğu eleştirel çerçeve endüstri ilişkileri içinde yer alan kurumları, süreçleri ve aktörleri çözümlemede önemli bir katkı sunmakla beraber, unutulmaması gereken neyin yanlış gittiğini göstermekle, alternatif oluşturmanın ve sunmanın aynı şey olmadığıdır. İnsanların iktisadi insandan (*homo economicus*), toplumun da piyasadan öte, piyasaya içkin olmayan bazı değerleri ve özellikleri olduğunu göstermede endüstri ilişkileri akademik bir alan olarak zayıf kalmıştır (Piore, 2011: 800). Yeni iktisadi ve toplumsal düzen hem Marksizm'in, hem de endüstri ilişkilerinin entelektüel cazibesi ve güvenilirliğine zarar vermiştir.

Sonuç

Marksizm, kapitalist toplum içinde endüstri ilişkilerinin analizine yönelik uygulamaları da içeren, toplumun ve sosyal değişimin genel bir kuramı olup, toplumdaki iktidar ilişkilerinin ve sosyal gerçekliğin bir yorum biçimidir. Modern toplumlarda endüstri ilişkilerini anlamada Marksizm'in katkısı, endüstri ilişkileri kurumlarına da yansıyan sınıf yapısını ele alarak, iş de ve toplumda rekabet halinde bulunan sınıf çıkarlarından kaynaklanan endüstri ilişkilerindeki çatışmaları anlamamıza yardımcı olmasından kaynaklanmaktadır.

Endüstri ilişkilerini ele alırken, onu kapitalizmden, üretimin sosyal ilişkilerinden ve tarihsel bağlamından bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Marksistler için endüstri ilişkileri, iktisadi ve siyasi alanlardan ayrı olmadığından, aksine onlarla bütünleştiğinden, kapalı bir sistemmiş gibi toplumsal yapıdan soyutlanarak incelenemez. Marksist endüstri ilişkileri, endüstri ilişkileri alanındaki kurumları, süreçleri ve aktörleri eleştirel olarak değerlendirmek, egemen anlayış olan yönetimciliğe karşı rıza, çatışma, itaat, işbirliği ve uzlaşmanın oluşumunu ve harekete geçirilmesini incelemek amaçlarını taşımaktadır.

Richard Hyman, önceleri radikal Marksist bir çerçeveden endüstri ilişkilerim anlamaya gayret ederken, sonraları endüstri ilişkilerinin daha kurumsal yönlerine eğilmiştir. Bunu yaparken, düşüncelerinde bazı değişimler olması, Onun eleştirel yönünün zayıfladığı anlamına asla gelmemelidir. Hyman'ın, belki de en önemli özelliği tüm çalışmalarında eleştirel bir bilimselliğe azami dikkat göstermesidir. Tüm nitelikli bilim insanlarının yaptığı gibi, kendi düşüncelerini, düşünömsellik (*reflexivity*) eylemiyle, eleştirmekten, değişen şartlara göre yorumlamaktan kaçınmamıştır. Hyman'ın endüstri ilişkileri için iktidar ve çıkar yapılarının ve toplumun ekonomik, teknolojik ve siyasi dinamiklerinin temel olduğunu vurgulaması, alandaki diğer yaklaşımların ihmal ettiği bir hususa dikkat çekmesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

Ackers, Peter, (2005) *Theorizing the Employment Relationship: Materialists and Institutionalists*, **British Journal of Industrial Relations**, 43(3): 537-543.

- Allen, Victor Leonard, (1971) **The Sociology of Industrial Relations**, London: Longman.
- Beynon, Huw (1984) **Working for Ford**, Harmondsworth: Penguin.
- Braverman, Harry (1974) **Labor and Monopoly Capital: the Degradation of Work in the Twentieth Century**, New York: Monthly Review Press.
- Clegg Hugh, (1979) **The Changing System of Industrial Relations in Great Britain**, Oxford: Basil Blackwell.
- Frege, Carole, John Kelly ve Patrick McGovern (2011) *Richard Hyman: Marxism, Trade Unionism and Comparative Employment Relations*, **British Journal of Industrial Relations**, 49(2): 209-230.
- Gall, Gregor, (2011) *Richard Hyman: An assessment of his Industrial Relations: A Marxist Introduction*, **Capital and Class**, 36(1): 135-149.
- Gall, Gregor, (2003) *Marxism and Industrial Realitions*, Ackers, Peter ve Adrian Wilkinson (der.) **Understanding Work and Employment: Industrial Relations in Transition**, 316-324, Oxford: Oxford University Press.
- Hyman, Richard, (2011) *Will the Real Richard Hyman, Please Stand up?*, **Capital and Class**, 36 (1): 151-164.
- Hyman, Richard, (2008) *The State in Industrial Relations*, Blyton, Paul, Nicholas Bacon, Jack Fiorito ve Edmund Heery, (der.) **The Sage Handbook of Industrial Relations**, 258-283 London: SAGE Publications.
- Hyman, Richard, (2006) *Marxist Thought and the Analysis of Work*, M.Korczynski, R. Hudson ve P. Edwards (der.) **Social Theory at Work**, 26-55, Oxford: Oxford University Press.
- Hyman, Richard, (2004) *Is Industrial Relations Theory Always Ethnocentric?*, Kaufman, Bruce, E. (der.) **Theoretical Perspectives on Work and the Employment Relationship**, 265-292, Ithaca: Cornell University Press.
- Hyman, Richard (2001a) **Understanding European Unionism: Between Market, Class and Society**, London: Sage.
- Hyman, Richard, (2001b) *European Integration and Industrial Relations: A Case of Variable Geometry*, **Antipode**, 33(3): 468-483.
- Hyman, Richard (1995) *Industrial Relations in Europe: Theory and Practice*, **European Journal of Industrial Relations**, 1(1): 17-46.
- Hyman Richard, (1994a) *Theory and Industrial Relations*, **British Journal of Industrial Relations**, 32(2): 165-180.
- Hyman, Richard, (1994b) *Changing Trade Union Identities and Strategies*, R. Hyman, ve Ferner, A. (der.) **New Frontiers in European Industrial Relations**, 108-139 Oxford: Blackwell.
- Hyman Richard, (1989) **The Political Economy of Industrial Relations: Theory and Practice in a Cold Climate**, Basingstone: Macmillan.
- Hyman, Richard, (1987) *Strategy and Structure: Capital, Labour and Control*, **Work, Employment and Society** 1(1): 25-55.
- Hyman, Richard, (1975) **Industrial Relations: A Marxist Introduction**, London: Macmillan.

- Hyman, Richard ve Brough Ian, (1975) **Social Values and Industrial Relations**, Oxford: Blackwell.
- Hyman, Richard, (1972) **Strikes**, London: Fontana.
- Hyman, Richard, (1971) **Marxism and Sociology of Trade Unionism**, London: Pluto Press.
- Hyman Richard ve Rebacca Gumbrell-McCormick (2010) *Trade Unions, Politics and Parties: Is a New Configuration Possible?*, **Transfer**, 16(3): 315-331.
- Kelly, John, (1998) **Rethinking Industrial Relations**, London: Routledge.
- Martinez, Lucio Miguel (2011) *Union Politics, Purpose and Democracy: To be or Not to be? Optimism, Pessimism and the Continuing Importance of Richard Hyman's Early Contributions*, **Capital and Class**, 36(1): 35-51.
- Miliband, Ralph, (1969) **The State in Capitalist Society**, London: Weidenfelt and Nicholson.
- Piore, Michael, (2011) *Whither Industrial Relations: Does It Have a Future in Post-Industrial Society?*, **British Journal of Industrial Relations**, 49(4): 792-801.
- Taylor, Grahma, Andrew Mathers ve Martin Upchurch, (2011) *Beyond 'Political Economism': New Identities for Unions in Western Europe*, **Capital and Class**, 36(1): 17-34.